

Margareta Andersson (c)
Kenneth Johansson (c)

Rapport mars 2005

Ideella lyftet

**FOLKRÖRELSER, FÖRENINGAR
OCH SOCIAL EKONOMI**

- viktiga för välfärd och demokrati

Social ekonomi - en definition

Med social ekonomi menas organiserade verksamheter som primärt har samhällliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn. Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser och liknande sammanslutningar. Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännyttan eller medlemsnytta, inte vinstintresse som främsta drivkraft.

Inledning

Välfärden i Sverige är starkt beroende av medborgarnas frivilliga organisering. Denna självorganisering har varit pådrivande genom opinionsbildning men också genom att medborgarna själva tagit egna initiativ och startat verksamheter som oftast sedan tagits över av t.ex. kommunerna.

Vår välfärd mår bra av mångfald av utförare liksom den mår bra av gemensam och solidarisk finansiering.

Det civila samhället och den sociala ekonomins aktörer står för mycket av det vardagliga i välfärden. Mycket är traditionsbundna verksamheter som t.ex. bygdegårdar, lastbilscentraler, vägföreningar. Under 1980-talet växte också fram många kooperativa förskolor och friskolor. Man kan med fog säga att det inom varje bransch finns aktörer från den sociala ekonomin. Studier visar att den sociala ekonomin sysselsätter allt fler människor inom såväl det som traditionellt räknas till den offentliga sektorn: utbildning (friskolor), äldreomsorg, hälso- och sjukvård, socialtjänst, energiförsörjning som det som kan finnas på den privata marknaden; transporter, konsulttjänster, finansiering och bankväsende etc.

Främja frivilligorganisationer och social ekonomi

Samhällets utveckling är beroende av människors företagsamhet och skapande förmåga. Det gäller ekonomi och företagande, men också välfärd, social omsorg och människans kulturella behov.

Politiken måste utformas så att entreprenörskap och vilja att ta ansvar uppmuntras och premieras. Kreativa miljöer formas av en helhet, där människor trivs och får möjlighet att skapa, där föreningsliv och kultur är levande. Det sker bäst när människor själva får vara med och utforma miljön.

Det behövs en aktiv politik som ger ökat utrymme för människor att ta ansvar och visa engagemang för gemensamma angelägenheter. Att värna om och bidra till att fria medborgarorganisationer kan utvecklas är därför en viktig del i Centerpartiets politik.

Varför bör folkrörelser och social ekonomi främjas?

Genom medborgarnas eget engagemang och delaktighet i verksamheten förstärks den lokala demokratin, något som är positivt. Den sociala ekonomin skapar bättre förutsättningar för människorna att själva ha makten över sina liv, stärka och förbättra välfärden och bidra till en än mer utvecklad medborgardemokrati. Den sociala ekonomin är betydelsefull för såväl demokratiutvecklingen som för företagande och välfärdens utveckling.

Medborgaren reduceras i den sociala ekonomin inte till klient eller kund utan ges möjlighet att bära sitt ansvar som medborgare med de skyldigheter och rättigheter som detta innebär.

Framtidens välfärd kan, genom den sociala ekonomin, på detta sätt utvecklas utifrån ett underifrånperspektiv.

+ Stärker demokratin

Framtiden ställer också krav på aktiva föreningar för att utveckla och stärka demokratin. Medborgarnas egna organisationer är viktiga för opinionsbildningen. Samtidigt är föreningsliv och social ekonomi ”demokratins växthus”. Här tillämpar man tillsammans med andra demokratins spelregler; formulerar idéer, argumenterar, lyssnar, söker gemensamma lösningar eller kompromisser för att fatta beslut och genomföra det man beslutat.

Detta är huvudskälet varför vi anser det som oerhört viktigt att det offentliga samhället har en generös inställning till olika föreningar och medborgerliga sammanslutningar.

Ett aktivt och brett föreningsliv skapar också i sig förutsättningar för väl fungerande politiska partier. Det är i föreningen man lär sig leda möten, att finna lösningar på diskuterade problem, att hålla samman aktiviteterna för att nå ett gemensamt mål.

Utan ett livskraftigt civilt samhälle ökar riskerna för att de politiska partierna inom sig, såväl som emellan sig och i det politiskt parlamentariska systemet, utvecklar en kultur som i allt högre grad fjärrar sig från människorna som utgör demokratins bas.

I den bästa av alla världar kan de politiska partierna istället utgöra grupper av individer som fått sin medborgerliga skolning inom olika medborgarorganisationer. Därmed kan människor mötas i de politiska partierna och utifrån olika erfarenheter och kunskaper stärka den parlamentariska demokratin och därigenom främja öppenhet och tolerans och motverka maktmissbruk. Starka politiska partier förutsätter ett livskraftigt civilt samhälle.

Ibland framförs det i debatten som att ett aktivare föreningsliv skulle gå ut över de politiska partiernas arbete. Vi ser det tvärtom. Fler aktiva i föreningslivet är aktiverande för partierna.

Politik för folkrörelser och social ekonomi

Det är viktigt att politiken i kommuner, landsting och regioner samt riksdag och regering har en grundläggande positiv inställning till medborgarnas fria och frivilliga engagemang.

Hinder för ett sådant engagemang ska undanröjas och istället ska engagemang ”belönas”.

I denna rapport har vi summerat några av de viktigaste åtgärderna som vi anser att riksdag och regering snarast bör samlas kring.

+ Stärkt lokalt och regionalt självstyre

Ett stärkt lokalt och regionalt självstyre skapar bättre förutsättningar att anpassa välfärden till det som människorna efterfrågar och skapar ökade möjligheter till inflytande över hur välfärden organiseras.

+ Sunda och rättvisa spelregler

Relationerna mellan folkrörelser, föreningsliv och social ekonomi å ena sidan och t.ex. staten måste grundas på ömsesidig respekt och förståelse. Någon form av ”partnerskap för demokrati och välfärd” bör därför utformas mellan staten och det fria föreningslivet.

Inledningsvis är kanske det viktigaste att ett sådant samtal startar. Detta ska omfatta hela den ideella sektorn och ha långsiktiga ambitioner och tillämpa ett öppet arbetssätt.

+ Målmedveten utbildningspolitik

Politiken måste utformas så att entreprenörskap och vilja att ta ansvar uppmuntras och premieras. Kreativa miljöer formas av en helhet, där människor trivs och får möjlighet att skapa, där föreningsliv och kultur är levande. Det sker bäst när människor själva får vara med och utforma miljön. En grön tråd

genom svenskt utbildningssystem bör vara att främja entreprenörskap och uthållig utveckling. Det kan ske i både teori och praktik genom exempelvis elev- och personalstyrda restauranger och caféer.

+ Generella bidrag framför projektbidrag och ”uppdrag”

Föreningslivet behöver långsiktighet för sin planering och verksamhet. Medlemmarnas syfte med föreningen bör vara vägledande för statens bidrag till föreningslivet. Stödet bör vara generöst och med rimliga villkor. Projektbidrag och ”uppdrag” kan komplettera, men får inte bli till en allt större andel av statens samlade stöd till föreningsliv och social ekonomi.

Ett väl fungerande föreningsliv är en förutsättning för att t.ex. staten ska kunna få någon förening eller organisation som har kapacitet att ta på sig särskilda uppdrag eller driva projekt.

Statens, och inte minst kommunernas stöd, är också av avgörande betydelse för att stärka och utveckla den ”demokratiska infrastrukturen” och där ett mångsidigt och aktivt föreningsliv, ett starkt civilsamhälle, är viktigt.

+ Anpassa upphandlingsreglerna till små och medelstora aktörer

Många aktörer inom den sociala ekonomin är förhållandevis små med begränsade resurser. Detta ställer ofta till problem i samband med att lokala upphandlingar genomförs. Den sociala ekonomin borde även kunna verka i mindre enheter, som komplement till hela verksamheter inom offentligt ägda skolor, sjukhus och vård- och omsorgsinstitutioner.

Det faktum att lokala upphandlingar ofta är omfattande och berör hela verksamhetsområden leder till att den sociala ekonomins möjligheter att delta i dessa upphandlingar blir begränsade. Genom att möjliggöra för kommuner och landsting att i större utsträckning än idag kunna dela upp större upphandlingar i mindre delar kan förutsättningarna för den sociala ekonomins aktörer att delta förbättras.

+ Släpp in folkrörelser och social ekonomi i EU:s strukturfonder

Tillväxtprogrammen och EU:s strukturfonder är viktiga för den regionala utvecklingen och att hela Sverige utvecklas. Den sociala ekonomin har varit betydelsefull och bör också i framtiden ges goda förutsättningar för att vara en aktör i såväl utformningen av och förverkligandet av tillväxtprogrammen och insatser inom strukturfondernas ram.

+ Ingen moms på ideella förenings verksamhet

Många ideella föreningar riskerar få allvarligt försämrad ekonomi om dess verksamhet beläggs med mervärdesskatt som nyligen föreslogs av en statlig utredning.

Förutom de ekonomiskt sett mycket negativa konsekvenser som skulle bli följden är det många föreningsföreträdare som kan beskriva den ökade administrationen. Fritidskassörer i allt från hembygdsföreningar och bygdegårdsföreningar till Röda Korskretsar och innebandyklubbar skulle vara tvungna klara av att hålla reda på vad som är skattepliktigt, när omsättningsgränsen passerats och när redovisningen ska ske.

Entusiasmen hos de många frivilliga kommer säkert att minska liksom lusten att skänka en fjärdedel av omsättningen direkt till statskassan.

I praktiken blir det en moms på ideellt engagemang och arbete. Sådana förändringar avseende ideella förenings mervärdesskatteplikt måste avvisas.

+ Likabehandling av ideella föreningar

Idrottsrörelsen har möjlighet att avlöna domare, hjälptränare och idrottsledare med upp till ett halvt basbelopp utan att betala arbetsgivaravgifter och avgifter/särskild löneskatt. Det är en viktig insats från statsmakternas sida för att visa på värdet man ser på dessa personers insatser för sina föreningar.

Men gentemot andra allmännyttiga organisationer, som t.ex. studieförbund och kulturorganisationer, kan inte skillnaderna i skattelagstiftningen anses vara motiverade eller rättvisa. Reglerna för idrotten bör därför omfatta alla allmännyttiga organisationer.

+ Satsa på forskning om ideella sektorn och social ekonomi

Forskningen och därmed t.ex. statistik kring den ideella sektorn och sociala ekonomin är eftersatt. ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier, redovisar i rapporten "Ett bättre beslutsunderlag för tillväxtpolitiken" att det finns behov av att en officiell statistik utvecklas inom områdena socialt kapital och social ekonomi.

Det är mycket angeläget att relevant statistik finns som underlag för t.ex. forskningen. Utan relevant statistik är det också svårt att mer exakt beskriva den sociala ekonomins olika värden i samhället.

Officiell statistik inom områdena socialt kapital och social ekonomi bör därför snarast utvecklas.

+ Sverige behöver en nationell folkrörelsepolitik

I budgetpropositionen 2004/05 skriver regeringen att man inom kort ska låta en särskild utredare göra en översyn av den statliga folkrörelsepolitiken och de olika insatser som görs riktade mot föreningslivet och den sociala ekonomin.

Det finns skäl för en sådan översyn, men den bör dels syfta till att skapa förutsättningar för en nationell politik för social ekonomi och folkrörelser, dels ske i parlamentariska former.

En nationell politik behövs för att skapa ett bättre samspel mellan statliga och t.ex. kommunala insatser.

En parlamentariskt sammansatt utredning kan skapa bättre förutsättningar än andra former för en bred nationell samsyn mellan olika politiska partier om betydelsen av den sociala ekonomin och folkrörelserna.

Några av utredningens uppgifter bör vara att följa upp de förslag som den interdepartementala arbetsgruppen presenterade 1999 i rapporten "Socialekonomi – en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt?" samt vad som hänt i Sverige efter den 7:e europeiska konferensen om social ekonomi som hölls 2001 i Gävle under det svenska EU-ordförandeskapet.

+ Stärk den sociala ekonomins utveckling

Staten ger för närvarande statsbidrag bidrag till landets Kooperativa utvecklingscentra.

Bidraget är villkorat på så vis att motsvarande belopp ska tillföras från regionala och lokala aktörer.

Det är viktigt att detta bidrag finns också i fortsättningen. Reglerna om lokal och regional motfinansiering bör dock ses över.

+ Avdragsrätt för gåvor till ideella organisationer

I de flesta länder finns möjlighet för enskilda och företag att göra avdrag för gåvor till ideella organisationer.

Så icke i Sverige. Här förekommer det att företag som ägnat sig åt en alltför generös "sponsring" fått avslag på sina avdrag med hänvisning till att insatsen inte stått i proportion till reklamvärdet. Det vill säga, endast den välgörenhet som företagen kan visa att de tjänar på, är avdragsgill. Det är dags att Sverige följer omvärlden i spåren.

Avdragsrätt för gåvor till ideella organisationer bör omgående utredas med inriktningen att en sådan lagstiftning ska kunna införas.

Mars 2005

Margareta Andersson

Kenneth Johansson

Om rapportförfattarna:

Margareta Andersson,

Jönköpings län, riksdagsledamot sedan 1995, vice ordförande i Arbetsmarknadsutskottet. Ordförande i lokal Kooperativ utveckling i Jönköpings län sedan 2000 (LKU). Har tidigare varit ledamot och är nu ersättare i FKU som är centralorganisation för den nykooperativa rörelsen.

Kenneth Johansson,

Dalarna, riksdagsledamot sedan 1998.

Lång erfarenhet från arbete i centerrörelsen på alla nivåer. Ledamot av Socialutskott, Socialstyrelse, Statens Medicinsk Etiska Råd.

Förbundsordförande i Bygdegårdarnas Riksförbund.